

مداخله بشردوستانه و حقوق بین الملل

تألیف
دکتر مجید عباسی

www.ketab.ir

انتشارات دانشگاه امام صادق (ع)
تهران: بزرگراه شهید چمران،
پل مدیریت
تلفکس: ۸۸۳۷۰۱۴۲
صندوق پستی ۱۵۹-۱۴۶۵۵
E-mail: isu.press@yahoo.com
فروشگاه اینترنتی:
www.ketabesadiq.ir

دانشگاه امام صادق (ع)

مداخله بشر دوستانه و حقوق بین الملل ■ تألیف: دکتر مجید عباسی ■ ناشر: دانشگاه امام صادق (ع)
چاپ اول: ۱۳۹۲ ■ قیمت: ۱۰۰۰۰ ریال ■ شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه ■ چاپ و صحافی: زلال کوثر
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۳۶۳-۱

همه حقوق محفوظ و متعلق به ناشر است.

سرشناسه: عباسی، مجید، ۱۳۵۵ -
عنوان و نام پدیدآور: مداخله بشر دوستانه و حقوق بین الملل / مجید عباسی.
مشخصات نشر: تهران: دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری: ۲۸۸ ص.
فروست: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع): ۵۵۶: سیاست: ۶۰۰
شابک: ۱۰۰۰۰۰ ریال: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۳۶۳-۱
یادداشت: نمایه.
موضوع: سازمان ملل متحد
موضوع: حقوق بین الملل بشر دوستانه
موضوع: دخالت بشر دوستانه
موضوع: حقوق بشر
موضوع: حقوق بشر (اسلام)
موضوع: روابط بین المللی
شناسه افزوده: دانشگاه امام صادق (ع)
رده بندی کنگره: ۱۲۹۲ ۳ ۳ ۲ ج ۱۲۹۲۱ K2
رده بندی دیویی: ۳۴۱/۴۸
شماره کتابشناسی ملی: ۳۳۹۶۵۷

فهرست مطالب

۱۱		سخن ناشر
۱۳		مقدمه
۱۷		فصل ۱. بررسی نظری مفهوم حقوق بشر و جایگاه آن در روابط بین الملل
۱۷		مقدمه
۱۹		۱-۱. تاریخچه حمایت بین المللی از حقوق بشر
۲۴		۱-۲. سازمان ملل متحد و تحولات حقوق بشر
۲۵		۱-۳. اسناد بین المللی حقوق بشر
۲۵		۱-۳-۱. منشور ملل متحد
۲۷		۱-۳-۲. اعلامیه جهانی حقوق بشر
۳۰		۱-۳-۳. میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی
۳۱		۱-۳-۴. میثاق بین المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی
۳۳		۱-۴. مراحل حمایت بین المللی از حقوق بشر
۳۳		۱-۴-۱. نفوذ و حاکمیت فلسفه غربی
۳۴		۱-۴-۲. طرح و تقویت نظریات سوسیالیستی
۳۵		۱-۴-۳. دکترین جهان سومی حقوق بشر
۳۵		۱-۵. پارادایم های نظری واقع گرایی و لیبرالیسم: حقوق بشر و مداخله
۳۶		بشر دوستانه
۳۶		۱-۵-۱. نظریه واقع گرایی
۳۸		۱-۵-۲. نظریه لیبرالیسم

۴۰	۱-۶. نسل‌های حقوق بشر.....
۴۱	۱-۶-۱. انواع نسل‌های حقوق بشر.....
۴۱	الف. نسل اول حقوق بشر.....
۴۳	ب. نسل دوم حقوق بشر.....
۴۵	ج. نسل سوم حقوق بشر.....
۴۸	۱-۷. فرهنگ، هویت و حقوق بشر در روابط بین‌الملل.....
۴۹	۱-۷-۱. رابطه فرهنگ، هویت و حقوق بشر.....
۵۲	۱-۷-۲. نسبیّت‌گرایی فرهنگی.....
۵۳	۱-۷-۳. اختلافات فرهنگی و جهان‌شمولی حقوق بشر.....
۵۵	۱-۷-۴. تلفیق دیدگاه‌های جهان‌گرایی و نسبیّت‌گرایی فرهنگی حقوق بشر.....
۵۷	فصل ۲. اعتبار حقوق مداخلات بشردوستانه و جایگاه آن در حقوق بین‌الملل.....
۵۷	مقدمه.....
۵۸	۲-۱. توسل به زور در حقوق بین‌الملل.....
۵۹	۲-۱-۱. استفاده یکجانبه از زور.....
۶۴	۲-۱-۲. استفاده دسته‌جمعی از زور.....
۶۶	۲-۲. تعریف مداخله.....
۶۹	۲-۳. تعریف اصل عدم مداخله.....
۷۰	۲-۴. اصل عدم مداخله و حقوق بین‌المللی عمومی.....
۷۲	۲-۵. مفهوم مداخله بشردوستانه.....
۷۶	۲-۶. دیدگاه مخالفان مداخله بشردوستانه.....
۷۹	۲-۷. دیدگاه موافقان مداخله بشردوستانه.....
۸۱	۲-۸. اعتبار حقوقی مداخله بشردوستانه پیش از ۱۹۴۵.....
۸۲	۲-۸-۱. مداخله در حمایت از اتباع در خارج.....
۸۳	۲-۸-۲. مداخله بشردوستانه در حمایت از اتباع دولت‌های دیگر.....
۸۴	۲-۹. اعتبار حقوقی مداخله بشردوستانه پس از ۱۹۴۵.....
۸۶	۲-۱۰. مداخله بشردوستانه در دوران پس از جنگ سرد.....
۸۶	۲-۱۰-۱. عملیات ایجاد منطقه امن در شمال عراق.....

۸۶.....	۲-۱۰-۲. مداخله بشردوستانه در یوگسلاوی
۸۷.....	۳-۱۰-۲. عملیات اعاده امید به سومالی
۸۸.....	۴-۱۰-۲. مداخله بشردوستانه ناتو در کوزوو
۸۹.....	۱۱-۲. تحول در مفهوم مداخله بشردوستانه
۹۰.....	۱۲-۲. شرایط مداخله بشردوستانه
۹۳.....	فصل ۳. مداخلات بشردوستانه و تحدید حاکمیت ملی
۹۳.....	مقدمه
۹۴.....	۱-۳. پیدایش مفهوم حاکمیت
۹۶.....	۲-۳. تعریف و تحدید حدود حاکمیت و ویژگی های آن
۹۶.....	۱-۲-۳. تعریف حاکمیت
۹۷.....	۲-۲-۳. ویژگی های حاکمیت
۱۰۰.....	۳-۳. مفهوم حاکمیت و تحولات تاریخی آن
۱۰۰.....	۱-۳-۳. دوره قدیم (از یونان باستان تا ویتنام)
۱۰۱.....	۲-۳-۳. دوره مدرن (ویتنام)
۱۰۳.....	۳-۳-۳. حاکمیت در نظام فراوستانلیا
۱۰۴.....	۴-۳. مبانی و جایگاه حاکمیت در حقوق بین الملل
۱۰۶.....	۵-۳. حاکمیت و نقش آن در اسناد بین المللی حقوق بشر
۱۰۸.....	۶-۳. تحول مفهوم حاکمیت و قلمرو نوین آن
۱۱۱.....	۷-۳. عوامل تحدید حاکمیت در عرصه های داخلی و بین المللی
۱۱۱.....	۱-۷-۳. عوامل تحدید حاکمیت در عرصه داخلی
۱۱۲.....	۲-۷-۳. عوامل تحدید حاکمیت در سطح بین المللی
۱۱۵.....	۸-۳. جهانی شدن قواعد حقوق بشر
۱۱۸.....	۹-۳. فلسفه جهانی بودن حقوق بشر
۱۲۰.....	۱-۹-۳. کرامت و حیثیت ذاتی انسان
۱۲۱.....	۲-۹-۳. حفظ صلح و امنیت بین المللی
۱۲۴.....	۱۰-۳. مبانی الزام آور هنجارهای حقوق بشر در سطح جهانی
۱۲۴.....	۱-۱۰-۳. عرف بین المللی

۱۲۶	۳-۱۰-۲. قواعد آمره
۱۲۷	۳-۱۰-۳. کنوانسیون‌های بین‌المللی
۱۲۸	۳-۱۱. تعدیل اصل عدم مداخله در امور داخلی دولت‌ها
۱۳۱	۳-۱۲. مداخلات بشردوستانه و تأثیرات آن بر تحدید حاکمیت ملی
۱۳۹	فصل ۴. نقش و جایگاه سازمان ملل متحد در اجرای مداخلات بشردوستانه
۱۳۹	مقدمه
۱۴۰	۴-۱. نقش سازمان ملل متحد در توسعه سازوکارهای حقوق بشر در روابط بین‌الملل
۱۴۰	۴-۱-۱. فرآیند قانون‌گذاری
۱۴۳	۴-۱-۲. سازوکارهای نظارتی و اجرایی
۱۴۴	الف. سازوکارهای قراردادی
۱۵۰	ب. سازوکارهای غیرقراردادی
۱۵۱	۴-۲. نهادهای حقوق بشری سازمان ملل متحد
۱۵۱	۴-۲-۱. ارکان اصلی سازمان ملل متحد و موضوع حقوق بشر
۱۵۱	الف. مجمع عمومی
۱۵۲	ب. شورای امنیت
۱۵۳	ج. شورای اقتصادی و اجتماعی
۱۵۴	د. دبیرخانه
۱۵۵	۴-۲-۲. ارکان فرعی سازمان ملل متحد و موضوع حقوق بشر
۱۵۵	الف. کمیسیون مقام زن
۱۵۵	ب. کمیسیون فرعی ارتقاء و حمایت از حقوق بشر
۱۵۵	ج. کمیساریای عالی حقوق بشر
۱۵۷	۴-۳. منشور سازمان ملل متحد و موضوع حقوق بشر
۱۵۷	۴-۳-۱. زمینه‌های پیدایش اندیشه حمایت از حقوق بشر در منشور ملل متحد
۱۵۸	۴-۳-۲. حقوق بشر در منشور ملل متحد
۱۶۱	۴-۳-۳. نتایج مقررات منشور در مورد موضوع حقوق بشر
۱۶۲	۴-۴. تفسیر منشور ملل متحد از مداخله بشردوستانه

۵-۴.	مداخله بشردوستانه در دوره پس از منشور ملل متحد.....	۱۶۶
۶-۴.	جایگاه شورای امنیت سازمان ملل متحد در اجرای مداخله بشردوستانه.....	۱۷۰
۷-۴.	انواع مداخلات شورای امنیت بر اساس منشور ملل متحد و حقوق بین الملل.....	۱۷۶
۱-۷-۴.	حقوق بشر و دخالت شورای امنیت در منازعه داخلی.....	۱۷۷
۲-۷-۴.	مسئولیت حمایت و مداخله شورای امنیت.....	۱۷۸
۳-۷-۴.	عملیات های صلح بانی و مداخله شورای امنیت در منازعه داخلی.....	۱۷۹
۴-۷-۴.	مداخله شورای امنیت در منازعات داخلی با تمسک به تحریم ها.....	۱۷۹
۵-۷-۴.	دخالت شورا در اجرای عدالت (اقدامات قضایی و شبه قضایی) در منازعات داخلی.....	۱۸۰
۸-۴.	مطالعات موردی و شرایط مداخله بشردوستانه توسط شورای امنیت.....	۱۸۲
۱-۸-۴.	شرایط مداخله بشردوستانه.....	۱۸۲
۲-۸-۴.	مداخله بشردوستانه در شمال و جنوب عراق.....	۱۸۳
۳-۸-۴.	مداخله بشردوستانه در سومالی.....	۱۸۷
۴-۸-۴.	مداخله بشردوستانه در بوسنی و هرزگوین.....	۱۹۲
۵-۸-۴.	مداخله بشردوستانه در هائیتی.....	۱۹۵
۶-۸-۴.	مداخله بشردوستانه در رواندا.....	۱۹۶
۹-۴.	سازمان های منطقه ای و مداخله بشردوستانه.....	۱۹۷
۱۰-۴.	امکان یا امتناع مداخله بشردوستانه خارج از منشور ملل متحد.....	۲۰۰
۵.	دکترین مسئولیت حمایت و تحول مفهوم عدم مداخله در حقوق بین الملل.....	۲۰۷
	مقدمه.....	۲۰۷
۱-۵.	سازمان ملل متحد و مبانی دکترین مسئولیت حمایت.....	۲۰۹
۱-۱-۵.	تصویب قطعنامه سال ۲۰۰۵ اجلاس سران ملل متحد.....	۲۱۲
۲-۱-۵.	فعالیت های بان کی مون در پشتیبانی از دکترین مسئولیت حمایت.....	۲۱۵
۲-۵.	شورای امنیت و مداخله بشردوستانه در دارفور سودان.....	۲۱۸
۱-۲-۵.	عوامل مؤثر در ایجاد و تداوم بحران دارفور.....	۲۱۹
۲-۲-۵.	سازمان ملل متحد و ورود به بحران دارفور.....	۲۲۶

- ۳-۲-۵. استقرار نیروهای مشترک سازمان ملل متحد و اتحادیه آفریقا در دارفور... ۲۳۲
- ۳-۵. دکترین مسئولیت حمایت و بحران لیبی ۲۴۱
- ۳-۳-۵. واکنش سازمان ملل متحد و سازمان‌های منطقه‌ای به بحران لیبی..... ۲۴۲
- ۳-۳-۵. تصویب قطعنامه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۷۳ توسط شورای امنیت..... ۲۴۴
- ۳-۳-۵. اقدامات نظامی و دیپلماتیک علیه دولت لیبی ۲۵۰
- ۳-۳-۵. ارزیابی عملکرد سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای ۲۵۱
- نتیجه‌گیری ۲۵۵
- فهرست منابع ۲۶۱
- نمایه ۲۷۵

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»
 وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
 فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ
 (فران کریم. سوره مبارکه النمل. آیه شریفه ۱۰)

سخن ناشر

فلسفه وجودی دانشگاه امام صادق علیه السلام که از سوی ریاست دانشگاه به کرات مورد توجه قرار گرفته، تربیت نیروی انسانی ای متعهد، باتقوا و کارآمد در عرصه عمل و نظر است تا از این طریق دانشگاه بتواند نقش اساسی خود را در سطح راهبردی به انجام رساند.

از این حیث «تربیت» را می توان مقوله ای محوری یاد نمود که وظایف و کارویژه های دانشگاه، در چارچوب آن معنا می یابد؛ زیرا که «علم» بدون «تزکیه» بیش از آنکه ابزاری در مسیر تعالی و اصلاح امور جامعه باشد، عاملی مشکل ساز خواهد بود که سازمان و هویت جامعه را متأثر و دگرگون می سازد. از سوی دیگر «سیاست ها» تابع اصول و مبادی علمی هستند و نمی توان منکر این تجربه تاریخی شد که استواری و کارآمدی سیاست ها در گرو انجام پژوهش های علمی و بهرمندی از نتایج آنهاست. از این منظر پیشگامان عرصه علم و پژوهش، راهبران اصلی جریان های فکری و اجرایی به حساب می آیند و نمی توان آینده درخشانی را بدون توانایی های علمی - پژوهشی رقم زد و سخن از «مرجعیت علمی» در واقع پاسخ گویی به این نیاز بنیادین است.

دانشگاه امام صادق علیه السلام در واقع یک الگوی عملی برای تحقق ایده دانشگاه اسلامی در شرایط جهان معاصر است. الگویی که هم اکنون ثمرات نیکوی آن در فضای ملی و بین‌المللی قابل مشاهده است. طبعاً آنچه حاصل آمده محصول نیت خالصانه و جهاد علمی مستمر مجموعه بنیانگذاران و دانش‌آموختگان این نهاد است که امید می‌رود با اتکاء به تأییدات الهی و تلاش همه‌جانبه اساتید، دانشجویان و مدیران دانشگاه، بتواند به مرجعی تمام عیار در گستره جهانی تبدیل گردد.

معاونت پژوهشی دانشگاه امام صادق علیه السلام با توجه به شرایط، امکانات و نیازمندی جامعه در مقطع کنونی با طرحی جامع نسبت به معرفی دستاوردهای پژوهشی دانشگاه، ارزیابی سازمانی - کارکردی آن‌ها و بالاخره تحلیل شرایط آتی اقدام نموده که نتایج این پژوهش‌ها در قالب کتاب، گزارش، نشریات علمی و ... تقدیم علاقه‌مندان می‌گردد. هدف از این اقدام - ضمن قدردانی از تلاش خالصانه تمام کسانی که با آرمان و اندیشه‌ای بزرگ و ادعایی اندک در این راه گام نهادند - درک کاستی‌ها و اصلاح آنها است تا از این طریق زمینه پرورش نسل جوان و علاقه‌مند به طی این طریق نیز فراهم گردد؛ هدفی بزرگ که در نهایت مرجعیت مکتب علمی امام صادق علیه السلام را در گستره بین‌المللی به همراه خواهد داشت. (ان شاء الله)

ولله الحمد

معاونت پژوهشی دانشگاه

مقدمه

نظم و امنیت لازمه وجود و شرط قوام هر اجتماعی است که در چارچوب نظام حقوقی و سیاسی حاکم، تضمین و تأمین می‌گردد. حقوق بین‌الملل به‌عنوان یک پدیده اجتماعی، در گذر زمان به دلیل ضرورت حیات بین‌المللی ابداع و حاکم بر روابط و مناسبات متقابل واحدهای ملی شد تا بتواند عهده‌دار تنظیم روابط پیچیده دولت‌ها شده و نظم تأمین‌کننده ثبات و آرامش را جایگزین هرج و مرج ناشی از سیاست قدرت کند. در این راستا، هر واحد سیاسی - ملی در جامعه بین‌المللی ضمن برخورداری از حاکمیت و استقلال در قلمرو حقوق بین‌الملل قرار می‌گیرد. مفاهیمی که موجبات تسلط کامل دولت‌ها را در داخل مرزها و استقلال عمل آنها را در خارج از آن را فراهم می‌آورند.

تحولات حادث در نظام بین‌الملل و ظهور ارزش‌های نوین همراه با اندیشه‌های بشردوستانه، فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات که موجب سهولت در دسترسی انسان‌ها به یکدیگر و اطلاع از حقوق و تکالیف خویش و دولت‌های متبوعشان شده است، عرصه‌های نوینی را در نظام بین‌الملل گشوده و موجب تحول در اصول حاکمیت و عدم مداخله شده است. در برهه‌های مختلف زمان گذشته، وضعیت نظام بین‌الملل متأثر از یکی از چند موضوع نظام و ستفالیاء، جنگ سرد و نظام بین‌الملل دوقطبی، بازار آزاد و تجارت جهانی، چندجانبه‌گرایی و... بود؛ نظام کنونی بین‌المللی نیز به شدت متأثر از

موضوعات مربوط به انقلاب ارتباطات و تحولات ناشی از جهانی شدن است. بر این اساس، اقتصاد و تجارت، ارتباطات و اطلاعات، فناوری و صنعت و امثالهم علی الظاهر در دایره مفاهیمی مانند تأمین سعادت بشری و توسعه کرامت انسانی و احترام به حقوق بشر تعریف شده و اهمیت می‌یابند.

توسعه و ترقی علوم و فنون، جهانی شدن و نزدیک‌تر شدن ملت‌ها و دولت‌ها به یکدیگر، وابستگی مادی و معنوی و منافع متقابل بشری، وجدان و احساس مشترک در قبال مشکلات و معضلاتی که حیات نوع بشر را به مخاطره افکنده، منجر به ایجاد تحولاتی عمیق در ساختار نظام بین‌الملل و به ویژه در مفهوم حاکمیت‌های مستقل شده است. بین‌المللی شدن حیات اجتماعی انسان‌ها و طرح مقوله نفع و مصلحت متقابل جامعه بین‌المللی موجب شده تا اختیار و آزادی عمل دولت‌ها محدود و تعهدات و تکالیف جدیدی به آنها محول شود. در این راستا، اهمیت پیدا کردن و به تبع آن طرح حقوق بنیادین بشری با تأکید بر کرامت انسانی و تعهد دولت‌ها به رعایت آنها، انسان‌ها را در قلمرو نظام بین‌الملل قرار داده و اقتدار مطلق برگرفته از حاکمیت را در سطوح خرد و کلان کاهش داده و نگرش نوینی از مفهوم حاکمیت ارائه گردیده است. به عبارت بهتر، اهمیت پیدا کردن فرد انسانی در قالب حمایت از حقوق ذاتی‌اش منجر به ظهور رهیافت‌ها و نگرش‌های نوین حقوقی در نظام حقوق و روابط بین‌الملل شده است.

این گونه تغییر و تحولات در عرصه روابط بین‌الملل موجب تغییر نگرش نسبت به حاکمیت و مسئولیت دولت‌ها نسبت به اتباع‌شان شده است. رخدادهای خشونت‌بار و ضد حقوق بشری حادث در دهه آخر قرن بیستم که موجب مداخله شورای امنیت سازمان ملل متحد در کشورهای عراق، سومالی، هائیتی، بوسنی و هرزگوین، سیرالئون و امثالهم شد، در چارچوب همین نگرش به وقوع پیوستند، تا جایی که می‌توان ادعا نمود در قرن بیست و یکم به خاطر تجارب ناگوار ناشی از خشونت‌ها و جنگ‌های داخلی مباحث مربوط به محدود شدن حاکمیت و نظریه مسئولیت حمایت مطرح شدند.

البته در این مقوله آمیختگی پدیده‌های سیاسی و حقوقی کاملاً ملموس است. زیرا ممکن است کشورهای بزرگ برای تأمین منافع خود در مواردی مانند سودان (۲۰۰۵) و لیبی (۲۰۱۱) که منافعشان در هم تنیده شده اقدام کنند ولی از دخالت در بحران‌هایی که با منافع آنها در تعارض است خودداری نمایند. به عبارت بهتر، ممکن است اصولی مانند مداخله بشردوستانه و مسئولیت حمایت به دستاویز قدرت‌های بزرگ برای دخالت در امور داخلی کشورها مبدل شوند. اما فارغ از زمینه‌ها و عوامل سیاسی موجد نگرش‌های نوین حقوقی که در آن شبهه سوءاستفاده قدرتمندان جهت اعمال سلطه وجود دارد، باید اذعان کرد که تحول مشهود و بنیادینی که بر ابعاد اخلاقی - انسانی تکیه داشته باشد صورت پذیرفته و در حال توسعه و تکوین است و حاکمیت و استقلال عمل دولت‌ها را تحت الشعاع قرار داده است.

نگارنده در این پژوهش تلاش دارد تا ضمن بررسی تحول نقش حقوق بشر و حاکمیت ملی در روابط بین‌الملل به مطالعه شرایط وقوع مداخلات بشردوستانه و تأثیر آن بر اصل عدم مداخله، نقش سازمان ملل متحد در انجام مداخلات بشردوستانه و تحول آن در قالب دکترین مسئولیت حمایت در قرن بیست و یکم بپردازد.

امید است این اثر که با لطف و عنایت خداوند متعال، کمک‌های همسر بزرگوار، فرزانه و صبورم و نیز همکاری صمیمانه دانشگاه امام صادق (ع) و به‌ویژه تلاش‌های بی‌وقفه معاون محترم پژوهشی این دانشگاه جناب آقای دکتر اصغر افتخاری و همکاران محترم‌شان منتشر شده است، بتواند مفید فایده برای جامعه علمی کشور و گام بسیار کوچکی در شناخت و مطالعه مداخله بشردوستانه در حقوق بین‌الملل باشد.

والله الحمد

دکتر مجید عباسی

عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی